

સત્રનું પાન, જુઓ અને વિચારો

આ આવૃત્તિ વિશે. આ આવૃત્તિ અંગ્રેજી સંચમાંથી કૃત્રિમ બુદ્ધિ (AI) વડે અનુવાદ કરવામાં આવી છે. એમાં ભૂલો હોઈ શકે છે. કંઈ સુધારવા જેવું લાગે, કે બીજી રીતે કહેવા જેવું લાગે, તો hello@potnis.org પર લખો — અમે એ સુધારી દઈશું.

About this edition. This edition was translated from the English pack with AI. It may contain mistakes. Write to hello@potnis.org if something should be fixed or said differently — we will update it.

ધ્યેય. દરેક છોકરી એક વસ્તુને ધ્યાનથી જુએ છે, પછી ફરી જુએ છે, અને શું બદલાયું એ દેખાડે છે.

શરૂ કરતાં પહેલાં

- દરેક છોકરી માટે તેના હાથ જેવડો કાગળનો ટુકડો, વાપરેલો કાગળ ચાલશે. દરેક જગ્યાએ: પાન ક, પાન ખ, પેન્સિલ.
- પહેલાં જાતે એક દડો વાળો અને એક મિનિટ એને જોતા રહો. પોચો કે ભીનો કાગળ ન ઊઘડે.

ઘડિયાળ, 30 મિનિટ

- 0–4: દબાવીને દડો વાળો, નીચે મૂકો
- 4–12: પહેલું જોવું
- 12–18: હાથ પીઠ પાછળ
- 18–25: બીજું જોવું
- 25–30: શું બદલાયું એ દેખાડો

નવા જૂથને 30, મોટા ભાગની ચાર વર્ષની હોય તો 45. 45 મિનિટમાં: 6, 17, 25, 36, 45. 60 મિનિટમાં: 8, 22, 32, 46, 60. વચ્ચેનું ટૂંકું કરો, સમાપન નહીં; વધારે સમય એટલે વધારે જોવું, વધારે કામ નહીં.

તમે શું કરશો

- દરેકને કાગળનો એક ટુકડો આપો. કહો: "જેટલો દબાય એટલો દબાવીને એનો દડો બનાવો."
- કહો: "નીચે મૂકો, હાથ છોડો, હાથ પીઠ પાછળ." દસ સેકન્ડ ચૂપ રહો; દડો જાતે ઊઘડે છે. પૂછો: "કોઈએ અડ્યું? તો એને કોણે હલાવ્યો?" જવાબો લો, તમે આપશો નહીં.
- પાન ક આપો: "તમારો દડો જેવો છે એવો ચોકઠામાં દોરો." પછી ફરો: દરેક એક નાના ભાગ પર — ખૂણો, લીટી, કાણું — આંગળી મૂકે અને એ ભાગ પણ દોરે. જાણીજોઈને દોરેલો એક ભાગ એટલે આખું કામ.
- દડા મૂકી રાખો, બધાં ઊભાં થાય. જોવાની રમત: "દરવાજા સામે જુઓ. એના વિશે બે વાત કહો." પછી ભોંય.
- બેસાડો. કહો: "તમારા દડાને ફરી જુઓ, અડશો નહીં." પાન ખ આપો: "જેવો છે એવો ફરી દોરો." બે શબ્દ મોટેથી વાંચો; દરેક એક પર નિશાની કરે: જુદો, એવો જ.
- ફરો. દરેક પોતાના ચિત્ર પર આંગળી મૂકીને પોતાના દડા વિશે એક શબ્દ કહે. પછી એક દડો ઊંચો કરો: "આ કાલે કેવો દેખાશે?" અટકળો લો, જવાબ ન આપો.

આ જોતાં રહો

- તે પોતાના પહેલા ચિત્રમાંની એક વાત સાચા દડા પર શોધી દેખાડે છે.
- તે આખી વસ્તુને બદલે એક નાના ભાગનું નામ લે છે: ખૂણો, લીટી, કિનારી, કાણું.
- શબ્દ આપ્યા વગર પણ તે બદલાવ વિશે એક શબ્દ કહે છે: ઊઘડ્યો, સપાટ, પહોળો, મોટો.

સૌથી વધારે શું ખોટું પડે. દડો ઊંચકાઈ જાય છે અને બદલાવ ગયો. તેને નવો ટુકડો ફાડી આપો, તેની સાથે દડો વાળો, પહેલા જોવાથી ફરી શરૂ કરાવો, અને બગડેલા દડા વિશે કંઈ ન બોલો.

CC BY 4.0 · Potnis Family / potnis.org

બાળકોનાં પાન, જુઓ અને વિચારો

પાન ક, મારું પહેલું જોવું

દરેક છોકરી માટે એક નકલ

નામ: _____ તારીખ: _____

તમારા કાગળને કસીને દબાવીને દડો બનાવો. નીચે મૂકો. હાથ પીઠ પાછળ.

તમારો દડો જેવો છે એવો અહીં દોરો.

મારું પહેલું જોવું

તમારા દડાના એક નાના ભાગ પર આંગળી મૂકો. એક ખૂણો. એક લીટી. એક કાણું. એ ભાગ પણ દોરો.

તમને દેખાય એટલા ખૂણા માટે એક એક નિશાની કરો.

CC BY 4.0 · Potnis Family / potnis.org

પાન ખ, મારું બીજું જોવું

દરેક છોકરી માટે એક નકલ

નામ: _____ તારીખ: _____

તમારા દડાને ફરી જુઓ. એને અડશો નહીં.

જેવો છે એવો ફરી દોરો.

મારું બીજું જોવું

તમારાં બંને ચિત્ર જુઓ. એક પર નિશાની કરો. તમારાં આગેવાન તમને આ બે શબ્દ વાંચી સંભળાવશે.

☐

જુદો

☐

એવો જ

તમારા દડા માટે એક શબ્દ. તમારાં આગેવાનને એ અહીં લખવા કહો, પછી એના ઉપર દોરો.

મારો શબ્દ

વધારે વખત છે? આ પાન ઉલટાવીને તમારો દડો એક વાર વધારે દોરો.

CC BY 4.0 · Potnis Family / potnis.org

શું છાપવું

- એક વાર, તમારા માટે: પાન 1, સત્રનું પાન.
- દરેક છોકરી માટે એક નકલ: પાન 2 (પાન ક) અને પાન 3 (પાન ખ). એટલે દરેક છોકરી માટે 2 પાનાં.
- આ છાપવાની જરૂર નથી: પાન 4 થી 9, માર્ગદર્શિકા અને જવાબો. એના વિના પણ સત્ર ચાલે છે.

માર્ગદર્શિકા, જુઓ અને વિચારો

જૂથ 4 થી 24 · SDG 4, 5 · ગુજરાતી આવૃત્તિ · પ્રકાશિત · AI translation from English master, Machine translation; English master by Nameet Potnis

આ આવૃત્તિ વિશે. આ આવૃત્તિ અંગ્રેજી સંચમાંથી કૃત્રિમ બુદ્ધિ (AI) વડે અનુવાદ કરવામાં આવી છે. એમાં ભૂલો હોઈ શકે છે. કંઈ સુધારવા જેવું લાગે, કે બીજી રીતે કહેવા જેવું લાગે, તો hello@potnis.org પર લખો — અમે એ સુધારી દઈશું.

About this edition. This edition was translated from the English pack with AI. It may contain mistakes. Write to hello@potnis.org if something should be fixed or said differently — we will update it.

વર્ગમાં જતાં પહેલાં

- સત્ર પહેલાં જાતે કાગળનો એક ટુકડો દબાવીને દડો વાળો અને એક મિનિટ એને જોતા રહો. પોચો કે ભીનો કાગળ ન ઊઘડે.
- પહેલા જોવા અને બીજા જોવા વચ્ચે દડાને કોઈ અડતું નથી.
- જવાબ તમે આપતાં નથી. પ્રશ્ન પાછો સોંપી દો: "તમને શું લાગે છે?"
- વાપરેલો કાગળ એ જ સાચો કાગળ છે.

આ ઘરે એક વાર વાંચી લો. વર્ગમાં તમારે ફક્ત સત્રનું પાન જોઈશે. અહીં "તમે" લખ્યું હોય ત્યાં એનો અર્થ છે સત્ર ચલાવનાર કોઈ પણ: શિક્ષિકા, સ્વયંસેવક, મોટી બહેન.

આ કોના માટે છે

- **4 થી 7 વર્ષ માટે.** જે છોકરીઓ પેન્સિલ પકડી શકે અને એક મિનિટ એક વસ્તુ સામે જોઈ શકે. આ સત્રમાં ક્યાંય વાંચવાનું કે લખવાનું આવતું નથી.
- **જોવું અને માથું લગાવવું.** પડછાયો અને આકાર જેવું આ નથી: એમાં તે જાણીજોઈને એક વસ્તુ બદલે છે, અહીં વસ્તુ પોતે બદલાય છે અને તે ફક્ત જોતી રહે છે.
- **જૂથનું માપ.** 4થી 24 છોકરીઓ.
- **એક વર્ગમાં અલગ અલગ સ્તર.** ચાર વર્ષની અને સાત વર્ષની છોકરી એક જ કાગળ પર એક જ કામ કરે છે, અને ખેંચ પ્રવૃત્તિની અંદર જ બેઠેલી છે. જે છોકરી હજી દોરવાનું શીખે છે તે ચોકઠામાં દડા માટે એક નિશાની અને જે ભાગ પર આંગળી મૂકી એના માટે એક નિશાની કરે, અને એ પૂરું થયેલું પાન છે. જે છોકરી આગળ છે તે દેખાય એટલા ખૂણા

ગણીને દરેક માટે એક નિશાની કરે, પોતાના દડા માટે એક શબ્દ લખે કે એના પર દોરે, અને પાન ખની પાછળ ત્રીજી વાર દોરે. કોઈને અલગ પાન આપવાનું નથી.

તમને શું જોઈશે

- દરેક છોકરી માટે બાળકોનું પાન ક અને પાન ખ, એક એક
- દરેક છોકરી માટે એક પેન્સિલ, કે બે જણ વચ્ચે એક
- દરેક છોકરી માટે દડો વાળવા કાગળનો એક ટુકડો, આશરે તેના હાથ જેવડો. નવા કાગળ કરતાં વાપરેલો કાગળ, જેની એક બાજુ પર પહેલેથી લખાયેલું હોય, વધારે સારો
- મફત અને ઔચિત્ક: કંઈ નહીં
- અહીં કશામાં પૈસા લાગતા નથી.

સત્ર આ રીતે કેમ ગોઠવ્યું છે

વસ્તુ પોતે બદલાય છે, અને એને કોઈ અડતું નથી. કસીને દબાવેલો કાગળનો દડો નીચે મૂક્યા પછી કેટલીય મિનિટો સુધી જાતે ઊઘડતો રહે છે. આ આખા સંચનું એ જ એન્જિન છે. તે જુએ છે, એને અડ્યા વગર મૂકી રાખે છે, ફરી જુએ છે, અને કંઈક જુદું હોય છે. તેણે અડ્યું નથી એટલે બદલાવ તેણે કરેલો નથી, તેથી "શું થયું?" એ પ્રશ્ન ખુલ્લો રહે છે — અને વિચાર એમાંથી જ જન્મે છે.

વાપરેલો કાગળ એ જ સાચો કાગળ છે. કાગળ બધે મફત નથી, એટલે પહેલેથી લખાયેલા કાગળની પાછળની બાજુ વાપરો. છોકરીઓ અચકાય તો મોટેથી કહી દો: "આ કાગળે પોતાનું પહેલું કામ કરી લીધું છે. આ એનું બીજું કામ છે." છેલ્લે તે એને સપાટ કરી દે છે અને એ કાગળ જ રહે છે.

એક વસ્તુને ધ્યાનથી જોવી, એ ત્રણ વસ્તુઓ કરતાં ચડે. ચાર વર્ષની છોકરીઓ પાન, પથ્થર અને લાકડી લાવવાની તૈયારી દેખાડશે. સત્રને તેની સામેના એક દડા પર જ રાખો. અહીં જે કસબ શીખવાનો છે તે એક વસ્તુને વધારે વખત જોવાનો છે, વસ્તુઓ ભેગી કરવાનો નહીં.

આ ઉંમરે આંગળી મૂકવી એ જ નોંધ કરવી છે. જૂથમાંનાં મોટા ભાગનાં લખી શકતાં નથી, અને કેટલીક પોતાનું નામ પણ નથી લખી શકતી. એટલે નોંધ એટલે એક ચિત્ર, એક નિશાની, મૂકેલી આંગળી અને બોલાયેલો એક શબ્દ. પાન આપતી વખતે તેનું નામ તમે જાતે લખી આપો, અને તેના ચિત્ર નીચે તેનો શબ્દ તે કહે તો જ લખો. તેનું ચિત્ર દડા જેવું દેખાવું જરૂરી નથી. એ તેનું પોતાનું હોવું જરૂરી છે.

વાટ જોવાનું કામ હાથને દૂર રાખે છે. બદલાવ માટે થોડી મિનિટો કોઈએ કશાને અડવું ન જોઈએ, અને પડખે રસની વસ્તુ પડી હોય ત્યારે ચાર વર્ષની છોકરી માટે એ લાંબો સમય છે. એટલે વચ્ચેનો ગાળો આખા વર્ગને ઊભો કરીને મેજથી દૂર લઈ જાય છે, અને જે વસ્તુઓ દબાવી શકાતી નથી એના પર એ જ કસબ કરાવે છે: દરવાજો, ભોંય, પોતાનો હાથ.

જવાબ તમે આપતાં નથી. કોઈ પૂછે કે એ કેમ ઊઘડ્યો, તો પ્રશ્ન પાછો સોંપી દો: "તમને શું લાગે છે?" પછી: "આપણે કાલે ફરી જોઈશું." આ ઉંમરની છોકરીને એનો શબ્દ જોઈતો નથી. તેણે એ નોંધ્યું, એ જ જોઈએ છે.

બધાંને સાથે લેવા

જે છોકરી હજી વાંચી શકતી નથી. આ સત્રમાં તેને કશુંય વાંચવાનું નથી. પાન ખ પરના બે શબ્દ, જુદો અને એવો જ, તમે એક વાર મોટેથી વાંચો — બોલતાં બોલતાં દરેક પર આંગળી મૂકીને — અને તેને જે કહેવું હોય એના પર તે નિશાની કરે. પોતાના દડા માટે તેને શબ્દ જોઈએ તો તે તમને કહે, તમે એ દોરવાની લીટી પર હળવેથી લખી આપો, અને તે એના ઉપર દોરે. બીજાં બધાં જેવાં જ બે પાન હાથમાં લઈને તે પૂરું કરે છે.

જે છોકરી મોડી આવે. દરવાજે તેને કાગળનો ટુકડો ફાડી આપો, તેની સાથે દડો વાળો, અને એક વાક્ય કહો: "નીચે મૂકો, અડશો નહીં, અને દોરો." એ જ આખું કામ છે અને એમાં અગાઉના કોઈ પગલાની જરૂર નથી. બીજું જોવું શરૂ થયા પછી તે આવે તો તેનું પહેલું જોવું હમણાં થાય અને બીજું જોવું બીજાં સમાપન કરતાં હોય ત્યારે, જેમાં બે મિનિટ જાય. તે ક્યાં હતી એ જૂથ સામે ક્યારેય ન પૂછો.

વર્ગમાં છોકરાઓ. છોકરાઓ એ જ પ્રવૃત્તિ, એ જ કાગળ અને એ જ પાન સાથે કરે છે. બે વાત સત્રને છોકરીઓ પર કેન્દ્રિત રાખે છે, અને એમાં કોઈને બહાર રાખવાનું નથી: સમાપનના ફેરામાં છોકરીઓ પહેલાં આંગળી મૂકે અને બોલે, અને તમે જોતાં રહો કે વર્ગનો સૌથી ઝડપી અવાજ પડખે બેઠેલી છોકરીનો જવાબ આપી ન દે. કોઈ છોકરીના ચિત્ર પર હસવામાં આવે તો એક વાક્ય કહો, "અહીં દરેક ચિત્ર જુદા જુદા દડાનું છે," અને સીધા આગળ ચાલો.

જે છોકરી પોતાનો કાગળ દબાવવા નથી માગતી. કેટલીક છોકરીઓ કાગળનો દડો વાળવા નહીં માગે, અને કેટલાંક ઘરોમાં એ સમજદારીની ટેવ છે. તમે તેના માટે દડો વાળી આપો, કે તેને પોતાની જોડીદારનો દડો જોવા દો અને એ દોરવા દો. બંને રીતે તે એ જ કામ કરે છે.

જો ખોટું પડે તો

હાથ. દડો ઊંચકાઈ જાય, સપાટ થઈ જાય, બદલાઈ જાય કે એના પર બેસી જવાય, અને બીજું જોવું આવે એ પહેલાં બદલાવ ગયો હોય. લગભગ દરેક જૂથમાં આવું થાય છે અને એ તોફાન નથી, એ પડખે હલતી વસ્તુ પાસે બેઠેલી ચાર વર્ષની છોકરી છે. તરત તેને નવો ટુકડો ફાડી આપો, તેની સાથે દડો વાળો, અને બાકીનો વર્ગ વાટ જોવાની રમત પર હોય ત્યારે તેને પહેલા જોવાથી ફરી શરૂ કરાવો. પહેલો દડો બગડ્યો એ વિશે કંઈ ન બોલો અને એને જૂથ માટે શિખામણ ન બનાવો. અડધા વર્ગમાં આવું થાય તો દડા હાથ ન પહોંચે એવી જગ્યાએ મૂકો: મેજના સામેના છેડે, કે દીવાલ સામે ફેરવેલી ખુરશી પર.

તેને એવો જ લાગે છે. તેનો દડો સાવ થોડો ઊઘડ્યો, કે તેને પોતાનાં બે ચિત્ર સરખાં લાગે, એટલે તે કહે છે કે કંઈ બદલાયું નથી. તેને એમ ન કહો કે બદલાયું છે. તેને ફક્ત એક ભાગ જોવા કહો: "તમે પહેલાં જે ખૂણો દોર્યો હતો એ દેખાડો. એ હજી નીચે જ છે?" પછી તેનો સપાટ હાથ દડા પડખે મૂકીને પૂછો કે એ હવે તેની આંગળીઓથી આગળ પહોંચે છે કે નહીં. પછી પણ તે એવો જ કહે, તો તેને "એવો જ" પર નિશાની કરવા દો અને સાફ કહી દો: "તો એ તમારો જવાબ છે, અને એ શોધવા તમે બરાબર જોયું." જે છોકરી સાચું કહીને કોઈ બદલાવ નોંધતી નથી, તેણે આ સંચ જે શીખવે છે એ કરી લીધું છે. પાન સારું દેખાય એ માટે કોઈ નિશાની ક્યારેય ભૂંસશો નહીં.

એને પોતાના વર્ગ માટે બદલવું

- કાગળના દડાની જગ્યાએ તમારે ત્યાં જે જાતે બદલાય એ વાપરો: તડકે પડેલી બારીની પાળી પર તોડેલું પાન જે વળી જાય, પથ્થર પર ભીના હાથની છાપ જે સૂકાઈ જાય, વરસાદ પછીનું ખાબોચિયું, કે તડકામાં મૂકેલો પાણીનો પ્યાલો જે

આવતા અઠવાડિયે બીજી વાર જોવાય. કાગળનો દડો એ એક જ છે જે કોઈ પણ વર્ગમાં, કોઈ પણ ઋતુમાં, બીજું કંઈ ન હોય તોય ચાલે છે.

- જુદો અને એવો જ માટે તમારી છોકરીઓ જે શબ્દો વાપરે એ વાપરો. બંને શબ્દ મોટેથી તમે જ વાંચો છો.
- તમારું જૂથ ફરી મળતું હોય તો સપાટ કરેલા કાગળ સાચવી રાખો. આવતી વાર દરેક છોકરી પોતાના કાગળને ફરી એક વાર જુએ અને પાન ખની પાછળ એને દોરે.
- ચાર જણનું જૂથ આખું સત્ર એક વર્તુળમાં બેસીને, દડા વચ્ચે મૂકીને કરી શકે છે, જેમાં હાથ સંભાળવા સહેલા પડે છે.

એને ટૂંકું કે લાંબું ચલાવવું

30 મિનિટ. 0થી 4 દબાવીને દડો વાળો અને નીચે મૂકો, 4થી 12 પહેલું જોવું, 12થી 18 હાથ પીઠ પાછળ, 18થી 25 બીજું જોવું, 25થી 30 આંગળી મૂકીને શું બદલાયું એ કહો. નવા જૂથ માટે આ સંચની આ જ ખરી આવૃત્તિ છે, અને એમાં કશું કાપેલું નથી. એ જે છોડે છે તે ત્રીજું જોવું અને ધીમો સમાપનનો ફેરો, એટલે ચૂપ રહેતી છોકરીને પોતાના ચિત્ર પર આંગળી મૂકીને પોતાનો શબ્દ કહેવાનો વારો ન પણ મળે. તમારા વર્ગમાં ચૂપ રહેતી છોકરી હોય તો પહેલાં તેની પાસે જાઓ.

45 મિનિટ. 0થી 6 દબાવીને દડો વાળો અને નીચે મૂકો, 6થી 17 પહેલું જોવું, 17થી 25 હાથ પીઠ પાછળ, 25થી 36 બીજું જોવું, 36થી 45 આંગળી મૂકીને શું બદલાયું એ કહો. વધારાનો સમય જોવામાં જાય છે, નવા કામમાં નહીં. દરેક છોકરીને એક નાના ભાગ પર આંગળી મૂકવા બે વાર કહેવાય છે, અને સમાપનના ફેરામાં દરેકને બોલવાનો વારો મળે છે.

60 મિનિટ. 0થી 8 દબાવીને દડો વાળો અને નીચે મૂકો, 8થી 22 પહેલું જોવું, 22થી 32 હાથ પીઠ પાછળ, 32થી 46 બીજું જોવું, 46થી 60 આંગળી મૂકીને શું બદલાયું એ કહો. આટલી લંબાઈ ફક્ત એવા ઠરેલા જૂથ સાથે વાપરો જે પહેલેથી અડધો કલાક બેસી શકે છે. વધારાનો સમય પાન ખની પાછળ ત્રીજું જોવું ઉમેરે છે, અને છેલ્લે બે-ત્રણ મિનિટ કાલે કાગળ કેવો દેખાશે એની અટકળો. એમાં નવું પાન કે નવી પ્રવૃત્તિ ઉમેરાતી નથી, કારણ કે આ ઉંમર માટે લાંબું સત્ર એટલે વધારે જોવું, વધારે કામ નહીં.

એને સલામત રાખવું

આ સત્રમાં કોઈને ઈજા પહોંચાડે એવું કશું નથી. ફક્ત કાગળ અને પેન્સિલ, અને કાગળના દડા મેજ પર જ રહે છે. કોઈ છોકરીને પોતાનો દડો રાખવો હોય તો રાખવા દો.

CC BY 4.0 · Potnis Family / potnis.org. અંગ્રેજીમાં લખાણ અને સંપાદન: નમીત પોટનીસ. શ્રેય આપીને નકલ કરો, છાપો, બદલો અને વહેંચો.

જવાબો અને સત્ર ચલાવવાની સૂચનાઓ

જવાબો અને શું કહેવું, જુઓ અને વિચારો

આ આવૃત્તિ વિશે. આ આવૃત્તિ અંગ્રેજી સંચમાંથી કૃત્રિમ બુદ્ધિ (AI) વડે અનુવાદ કરવામાં આવી છે. એમાં ભૂલો હોઈ શકે છે. કંઈ સુધારવા જેવું લાગે, કે બીજી રીતે કહેવા જેવું લાગે, તો hello@potnis.org પર લખો — અમે એ સુધારી દઈશું.

About this edition. This edition was translated from the English pack with AI. It may contain mistakes. Write to hello@potnis.org if something should be fixed or said differently — we will update it.

જવાબો

આ સંચમાં એક પણ બાંધેલો સાચો જવાબ નથી. છોકરી પોતાના દડાનું જે ચિત્ર દોરે એ સ્વીકારો, અને છેલ્લે બેમાંથી કોઈ પણ શબ્દ સ્વીકારો. જુદો અને એવો જ — બંને સાચાં પરિણામ છે, કારણ કે તેણે એ જોઈને મેળવ્યાં છે.

સત્ર ચલાવતાં પહેલાં એક વાત જાણી રાખવા જેવી છે: કસીને દબાવેલો કાગળનો દડો નીચે મૂક્યા પછી કેટલીય મિનિટો સુધી જાતે થોડો ઊઘડતો રહે છે, અને કાગળ પાતળો, સૂકો કે પહેલેથી વળેલો હોય તો વધારે ઊઘડે છે. એટલે સામાન્ય જવાબ એ હોય છે કે એ પહોળો થયો, કે એક ખૂણો ઊંચો થયો, કે એ પહેલાં જેવો ગોળ નથી રહ્યો. તમારો કાગળ પોચો કે ભીનો હોય તો એ સાવ થોડો ઊઘડે — અને એટલા માટે સત્ર પહેલાં તમે જાતે એક દડો વાળીને જુઓ છો.

પાન ક્યારે પૂરું થયું ગણાય:

પાન	ક્યારે પૂરું થયું
ક	પોતાના દડાનું એક ચિત્ર, અને જે નાના ભાગ પર આંગળી મૂકી હતી એ જાણીજોઈને દોરેલો. ચિત્રને બદલે નિશાનીઓ પણ ચાલે
ખ	બીજું ચિત્ર, અને એક શબ્દ પર નિશાની. દોરવાની લીટી ખાલી રહી શકે

તમને શું દેખાઈ શકે

પાન પર જે છે	એના પછી શું આપવું
દરેક ચોકઠામાં એક આકાર, કોઈ નાના ભાગ નહીં, કશા પર નિશાની નહીં	તેની પડખે બેસીને સાચા દડા પર આંગળી મૂકો: "મને એક ખૂણો દેખાડો." પછી: "એ ખૂણો તમારા ચિત્રમાં મૂકો." એક ભાગ બસ છે
તેને સરખાં લાગતાં બે ચિત્ર, અને "એવો જ" પર નિશાની	ફક્ત એક ભાગ વિશે પૂછો, જે ખૂણો તેણે પહેલાં દોર્યો હતો એ. પછી તેનો સપાટ હાથ દડા પડખે મૂકીને પૂછો કે એ પહેલાં કરતાં આગળ પહોંચે છે કે નહીં. પછી પણ તે "એવો જ" પર નિશાની રાખે, તો રહેવા દો: તેણે જોયું, અને એ જ કામ છે
બે ચિત્ર, કેટલાય નાના ભાગ, દોરવાની લીટીમાં એક શબ્દ	ત્રીજા જોવા માટે પાન ખની પાછળ. પછી તેને પૂછો કે આ કાલે કેવો દેખાશે, અને તેની અટકળ તેના જ શબ્દોમાં લખી આપો

જ્યાં અટકી જાય

જે થાય	જે કહેવું કે કરવું
તે પોતાના દડાને અડે, સપાટ કરે કે બદલી નાખે	નવો ટુકડો ફાડી આપો, તેની સાથે દડો વાળો, પહેલા જોવાથી તેને ફરી શરૂ કરાવો. પહેલા દડા વિશે કંઈ ન બોલો
તે પૂછે કે એ કેમ ઊઘડ્યો	"તમને શું લાગે છે?" પછી "આપણે કાલે ફરી જોઈશું." જવાબ તેને ન આપો
તે કહે કે તેનું ચિત્ર ખોટું છે કે ખરાબ છે	"એ તમારો દડો છે, અને એવો દડો બીજા કોઈ પાસે નથી." પછી તેને એક વધારે ભાગ ઉમેરવા કહો. સુધારવા માટે તેના પાન પર ક્યારેય દોરશો નહીં
તેને પાન, પથ્થર અને લાકડી પણ લાવવી છે	"આજે આપણે એક વસ્તુને લાંબો વખત જોઈએ છીએ. પાન આવતી વાર લાવો"
તે પડખેવાળીનું ચિત્ર ઉતારી લે છે	"એનો દડો એનો છે અને તમારો દડો તમારો." પછી તેને પોતાના દડાના એક ભાગ પર આંગળી મૂકીને એ ચિત્રમાં મૂકવા કહો
તે કાગળનો દડો વાળવા નથી માગતી	તમે તેના માટે વાળી આપો, કે તેને જોડીદારનો દડો દોરવા દો. બંને રીતે એ જ કામ
આખા વર્ગમાં કશું બદલાયું જ નહીં	સાચું કહી દો: "આજે આપણો કાગળ સ્થિર રહ્યો." પછી બધાં "એવો જ" પર નિશાની કરે, અને સૂકા દિવસે ફરી પ્રયત્ન કરો. આખો વર્ગ સાચું "એવો જ" કહે એ નિષ્ફળ સત્ર નથી
તે પોતાનું નામ લખી શકતી નથી	પાન આપતી વખતે તમે જ લખી આપો, તેને માગવું પડે એ પહેલાં

"મને એક નાનો ભાગ દેખાડો" કહો, "બરાબર જુઓ" ક્યારેય નહીં. "તમને શું લાગે છે?" કહો, "ના, એ કારણ નથી" ક્યારેય નહીં. કોઈ એક છોકરીનું ચિત્ર સારા નમૂના તરીકે ઊંચું ન કરો: જૂથને ચિત્ર જોવાની જરૂર પડે તો તમે જાતે પાટિયા પર સાદો દડો દોરો.

કંઈ ગંભીર વાત નીકળે તો. આટલું નાનું સત્ર ભારે વાતમાં ભાગ્યે જ જાય છે, પણ કોઈ છોકરી તમને ચિંતા થાય એવું કંઈ કહે, તો જૂથને તરત કાગળ પર પાછું લાવો અને સત્ર રોજની રીતે ચાલતું રાખો. બીજાં સામે તેને કંઈ ન પૂછો. પછી તેની સાથે એકલાં, ટૂંકમાં વાત કરો, વધારે કહેવાનું દબાણ વગર, અને તમારી શાળા કે સંસ્થામાં બાળસુરક્ષાનો જે રસ્તો પહેલેથી હોય એ જ દિવસે અનુસરો. એવો રસ્તો ન હોય તો એ જ દિવસે કોઈ મોટા જવાબદારને કહો. તેના પાન પર એ વિશે કંઈ ન લખો.

સત્ર પછી

દરેક છોકરી પોતાનો કાગળ સપાટ કરીને રાખે, કે સપાટ કરેલા કાગળ તમે એક ઢગલામાં સાચવી રાખો. પછીનું જોવાનું સત્ર "તમારો કાગળ શોધો, એ હજી તમારા ચિત્ર જેવો છે?" એમ કહીને શરૂ કરી શકાય. બીજું કંઈ સાચવવાનું નથી, અને આ સંયમાં કશાને ગુણ, ગણતરી કે અહેવાલ નથી.